

Наталія Юріївна Сакара,

*доцент кафедри цивільного процесу Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент;*

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8501-3756>

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК НОВЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Спрощене позовне провадження з'явилося в цивільному судочинстві України з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII, який набув чинності з 15.12.2017 р. Виходячи з того, що воно є новелою цивільного процесуального права, вважаємо за необхідне зосередитися на з'ясуванні його правової природи, проаналізувати процесуальні особливості розгляду справ та оцінити відповідність вимогам справедливого судового розгляду.

Перш за все слід наголосити на тому, що спрощене позовне провадження не має статусу самостійного провадження. Воно є наслідком диверсифікації цивільної процесуальної форми позовного провадження шляхом виключення з неї окремих судових процедур та процесуальних дій, а також закріплення факультативного характеру для деяких з них. Його не можна розглядати як субсидіарний порівняно з загальним позовним провадженням порядок, оскільки, незважаючи на те, що сторони можуть висловлювати свої міркування щодо його застосування, однак, остаточне рішення щодо процедури, в межах якої буде здійснюватися розгляд, приймає суд. Існування загального та спрощеного позовного провадження в межах єдиного спірного провадження є чимось схожим на процесуальні треки, що існують в Англії у провадженні в суді першої інстанції, тобто є окремими порядками позовного провадження. При цьому чинне процесуальне законодавство допускає за певних умов заміну спрощеного позовного провадження на загальне, що не має наслідком ані закриття провадження у справі, ані залишення позовної заяви без розгляду.

Існування на рівні національних правопорядків спрощених проваджень саме по собі не тягне порушення права на справедливий судовий розгляд, закріпленого в п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (надалі – ЄКПЛ). Європейський суд з прав людини (надалі – ЄСПЛ) неодноразово підкреслював, що наведене право як в цілому, так і його окремі складові не є абсолютними і можуть підлягати обмеженням, оскільки вимагають регулювання з боку держави, яка користується певною свободою розсуду з цього питання (*Philis v. Greece*, по. 12750/87, 13780/88, 14003/88, § 59). Більш того пропозиції щодо їх запровадження містяться в рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи державам-членам № R (81)7 щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя, № R (84)5 щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя, № R (86)12 щодо заходів з попередження і зменшення надмірного навантаження в судах.

Відповідно до ч. ч. 4, 6 ст. 19, ст. 161, ст. 274 ЦПК у порядку спрощеного позовного провадження розглядаються: 1) малозначні справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) справи незначної складності,

визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами позовного провадження (що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя; щодо спадкування; щодо приватизації державного житлового фонду; щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування; інші вимоги, об'єднані з цими вимогами), та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 3) справи, що виникають з трудових відносин; 4) справи за вимогами, за якими може бути виданий судовий наказ. При цьому, вбачається, що лише розгляд останньої категорії справ в порядку спрощеного позовного провадження носить імперативний характер (ч. 2 ст. 161 ЦПК), оскільки в інших випадках вирішення питання про порядок розгляду відбувається з врахуванням ряду обставин (ч. 3 ст. 274 ЦПК).

Особливості розгляду справ в порядку спрощеного позовного провадження, на наш погляд, зводяться до наступного.

По-перше, вирішення питання про застосування даної процедури віднесено до дискреційних повноважень суду, однак, у випадку, якщо справа має незначну складність й може бути визнана судом малозначною, її розгляд в порядку спрощеного позовного провадження може відбуватися лише за згодою позивача, яка втілюється у відповідному клопотанні, що має міститися або в позовній заяві, або в окремому процесуальному документі, що додається до неї (ст. 276, ч. 2 ст. 277 ЦПК). Її відсутність, на наш погляд, унеможливорює розгляд такої справи за правилами спрощеного позовного провадження й може призвести до порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ (*Pelevin v. Ukraine*, no. 24402/02, §§ 28–32).

По-друге, питання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження суд може вирішити лише в ухвалі про відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 277 ЦПК). У зв'язку з цим, на наш погляд, слід визнати дещо спірною позицію, висловлену Верховним Судом у складі судді Касаційного цивільного суду в деяких ухвалях (від 12.03.2018 р. у справі № 280/236/17, від 14.03.2018 р. у справі № 127/22669/17, від 14.03.2018 р. у справі № 272/415/17), що суд вправі відносити справу до категорії малозначних на будь-якій стадії її розгляду. Незважаючи на те, що ст. 19 ЦПК, на яку наявне посилання у вказаних ухвалях, дійсно знаходиться в Розділі I «Загальні положення», однак, вона розміщена в Главі 2 «Цивільна юрисдикція», що визначає, які справи, в межах яких проваджень мають розглядатися, але не встановлює порядок їх вирішення. Разом з тим безпосередньо процедура розгляду справ спрощеного позовного провадження регулюється Главою 10 Розділу III. Виходячи з того, що для цивільного судочинства притаманний дозвільний спосіб регулювання, тобто дозволено лише те, що прямо передбачено в законі (ст. 3 ЦПК), відсутність норми, яка б дозволяла суду змінювати порядок розгляду справи й переходити з загального позовного провадження до спрощеного позовного провадження, унеможливорює вчинення такої процесуальної дії, так само як і «перекваліфіковувати» такі справи.

По-третє, підготовче провадження не проводиться (п. 6 ч. 2 ст. 187, ч. 1 ст. 196, ч. 2, 3 ст. 279 ЦПК), що, однак, не виключає вчинення окремих процесуальних дій по підготовці справи до розгляду (п. 9 ч. 2 ст. 187).

По-четверте, для розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження встановлені скорочені строки як для розгляду справи (ст. 275 ЦПК), так і для вчинення окремих процесуальних дій (ч. 1, 3 ст. 278, ч. 4 ст. 279 ЦПК).

По-п'яте, при розгляді справи в даному порядку обмежується дія окремих принципів цивільного процесуального права (змагальності, диспозитивності, процесуального рівноправ'я сторін, усності тощо). Як приклад, відповідач не може подавати зустрічний позов (ч. 4 ст. 193 ЦПК), позивач – за певних умов збільшувати розмір позовних вимог або змінювати

предмет позову (ч. 5 ст. 274 ЦПК), оскільки вчинення таких процесуальних дій постановлення ухвали про перехід до розгляду справи за правилами загального позовного провадження.

По-шосте, суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої із сторін про інше. За клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін. Суд може відмовити в задоволенні клопотання сторони про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням сторін за одночасного існування таких умов: 1) предметом позову є стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) характер спірних правовідносин та предмет доказування у справі не вимагають проведення судового засідання з повідомленням сторін для повного та всебічного встановлення обставин справи (ч. 5, 6 ст. 279 ЦПК). Дана обставина сама по собі не призводить до порушення права на справедливий судовий розгляд, оскільки ЄСПЛ допускає можливість відмови від права на усний розгляд справи, але така відмова повинна бути зроблена в недовозначній формі і не має суперечити будь-якому значимому суспільному інтересу. Вона може бути виражена прямо чи побічно шляхом мовчання (*Håkansson and Sturesson v. Sweden*, no. 11855/85, § 66–67). Однак не має значення, чи заявляла особа клопотання про публічний розгляд справи, якщо національне законодавство, що застосовується, прямо виключає таку можливість (*Eisenstecken v. Austria*, no. 29477/95, § 33). Такі винятки можуть бути обумовлені наявністю виключних обставин: спір стосується суто або юридичних, або технічних питань (*Schuler-Zraggen v. Switzerland*, no. 14518/89, § 58), відсутність спору щодо достовірності оспорюваних фактів (*Döry v. Sweden*, no. 28394/95, § 37). Разом з тим, якщо спірними є як питання права, так і питання фактів, непроведення усного слухання в жодній інстанції буде мати наслідком порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ (*Mirovni Inštitut v. Slovenia*, no. 32303/13, §§ 41–45). У зв'язку з цим, на наш погляд, якщо сторонами заявляється відповідне клопотання і з матеріалів справи вбачається спірність фактичних обставин, суду все ж таки доцільно проводити розгляд справи з повідомленням сторін, тим більше, що з ч. 1 ст. 369 ЦПК випливає, що деякі справи мають розглядатися й судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи.

По-сьоме, при розгляді справи з повідомленням (викликом) сторін судові дебати в судовому засіданні не проводяться (ч. 8 ст. 279 ЦПК).

По-восьме, апеляційні скарги на рішення суду у справах з ціною позову менше ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім тих, які не підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи (ч. 1 ст. 369 ЦПК).

По-дев'яте, за загальним правилом судові рішення, ухвалені під час розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, не підлягають оскарженню в касаційному порядку (п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК). При цьому наведене обмеження не суперечить само по собі п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, оскільки ЄСПЛ в своїх рішеннях неодноразово підкреслював, що, з одного боку, наведена норма не зобов'язує держави-учасниці створювати суди апеляційної та касаційної інстанцій (*Delcourt v. Belgium*, no. 2689/65, §§ 25–26), а, з іншого боку, умови прийнятності касаційних скарг можуть бути більш суворішими порівняно з пред'явленням позовів до суду першої інстанції та апеляційних скарг (*EM LINJA DOO v. Croatia* (dec.), 27140/03). Запровадження на національному рівні фінансового «фільтру» переслідує законну мету, враховуючи роль Верховного суду, який повинен мати справи лише з найважливішими питаннями (*Dobrić v. Serbia*, no. 2611/07, 15276/07, § 54). Разом з тим, на наш погляд, поширення

зазначеного обмеження на справи, що були відкриті та розглянуті по суті за правилами звичайного позовного провадження до набуття чинності нової редакції ЦПК, може призводити до порушення принципу правової визначеності й, відповідно, п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. Так, ЄСПЛ виходить з того, що застосування зворотного в часі цивільного процесуального законодавства порушуватиме вищезазначений принцип і буде несумісним з нормами закону, якщо він позбавляє особу доступу до засобів правового захисту, які мали б бути ефективними згідно положень п. 1 статті 35 ЄКПЛ (*Melnyk v. Ukraine*, no. 23436/03, § 30).

Виходячи з наведеного, спрощене позовне провадження є одним з порядків розгляду деяких справ позовного провадження, що має певні особливості порівняно з загальним позовним провадженням, пов'язані виключення з цивільної процесуальної форми окремих судових процедур та процесуальних дій. Його запровадження, за загальним правилом, не призводить до порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ.

Одержано 10.04.2018

УДК 340.94

Максим Володимирович Селіванов,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
адвокат, директор *Legaltech company* «Дом юриста»,
кандидат юридичних наук, доцент

ПІДСТАВИ ПОНОВЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ

Постановка проблеми. На сьогодні Цивільний процесуальний кодекс та Господарський процесуальний кодекс надають суду значні дискреційні повноваження щодо поновлення процесуальних строків, зокрема строків на оскарження судових рішень у зв'язку з поважністю причин пропуску такого строку.

На практиці маємо ситуацію коли суди задовольняють заяви про поновлення строку на апеляційне чи касаційне оскарження без особливого вмотивування. Логіка роздумів судді в цих випадках зрозуміла – ухвала про відмову в поновленні пропущеного строку перешкоджає подальшому розгляду справи та може бути оскаржена окремо від судового рішення.

Можна безкінечно говорити про незалежність судді у прийнятті судового рішення, але суддя є людиною та не хоче створювати собі негаразди у вигляді скасованого рішення. Саме тому для суді-людини простіше поновлювати процесуальні строки з універсальним обґрунтуванням «з метою фактичної реалізації сторонами права апеляційного та касаційного оскарження та запобігання порушень ст. 6 Конвенції».

Суть проблеми. Проблема поновлення процесуальних строків полягає у пошуку рішення в зіткненні двох процесуальних принципів – «право на доступ до суду» з одного боку та «принцип юридичної визначеності» з іншого.

В результаті рішення поставленої проблеми мають сформуватися підходи та критерії відшукування справедливого балансу інтересів при поновленні або при відмові у поновленні процесуальних строків.

Доводи та міркування до вирішення проблеми. Щодо доступу до суду, прецедентна практика Європейського суду з прав людини щодо застосування ст. 6 Конвенції про захист